

ЧАСОПІС «САХА» І ЯГО РОЛЯ ў ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ВЕДАў ў БЕЛАРУСІ (1912–1915)

Сяргей Мян'чэня

*Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
men_sv@tut.by*

Часопіс «Саха» з'яўляўся першым беларускамоўным сельскагаспадарчым выданнем і дзейным правадніком ідэі беларускага нацыянальнага Адраджэння. Рэдакцыя накіравала сваю дзейнасць на паляпшэнне матэрыяльнага становішча сельскага насельніцтва Беларусі праз папулярызацыю сельскагаспадарчай навукі, развіццё новых форм гаспадарчай дзейнасці, прапаганды выкарыстання новых сістэм севазвароту, тэхнікі, угнаенняў.

Ключавыя словы: часопіс «Саха», сельская гаспадарка, сістэма гаспадарання

THE “SAKHA” MAGAZINE AND IT’S ROLE FOR POPULARIZATION OF AGRICULTURAL KNOWLEDGE IN BELARUS (1912–1915)

Sergey Menchenya

Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus

Magazine “Sakha” was the first Belarusian-language agricultural periodical addition and an active conductor of the idea of the Belarusian national revival. The editorial board aimed to improve the financial situation of the rural population of Belarus through the promotion of agricultural science, development of new forms of economic activity, promotion of new crop rotation systems, machinery and fertilizers.

Keywords: Magazine “Sakha”, agriculture, management system

У красавіку 1912 г. сельскагаспадарчы аддзел «Нашай Нівы» быў ператвораны ў самастойную рэдакцыю часопіса «Саха», які стаў першым беларускім перыядычным выданнем, што спецыялізавалася на папулярызацыі сельскагаспадарчых ведаў. Рэдактарам «Сахі» стаў Аляксандр Мікітавіч Уласаў (1874–1941), адзін з пачынальнікаў беларускага нацыянальнага руху, арганізатар Беларускай сацыялістычнай грамады і рэдактар-выдавец «Нашай Нівы».

Рэдакцыя ставіла сваёй мэтай пашырэнне вопыта выкарыстання новых тэхналогій землепрацоўкі, угнаенняў, новых сельскагаспадарчых культур у сувязі са зменамі, якія адбываліся ў спецыялізацыі сельскай гаспадаркі Беларусі. Да супрацоўніцтва запрашалі ўсіх жадаючых, заклікаючы каб «усё, што правэрана лепшымі гаспадарамі і можа быць без рызыкі заведзена ў нашай гаспадарцы, няхай кожны шырыць на старонках “Сахі”» [1, с. 2]. Сярод цяжкасцей, з якімі гатова была сустрэцца рэдакцыя, бачыліся недавер сялян да сельскагаспадарчых і зберагальных таварыстваў, прыхільнасць да старых метадаў вядзення гаспадаркі і ўспрымання агранамічнай навукі, як «пацеху паноў і вучняў» [1, с. 3]. Часопіс выдаваўся да 1915 г., потым два нумары выйшлі у красавіку – маі 1920 г., а рэгулярны выпуск быў наладжаны ў 1927–1931 гг. У разглядаемы перыяд выйшла 27 нумароў, але не ўсе яны патрапілі да чытачоў. № 24 і 25 былі арыштаваны да рашэння суда, а № 26 канфіскаваны. № 28, які анансаваўся, як перададзены ў друк, не выйшаў [2, с. 14].

Першапачаткова «Саха» выдавалася ў Вільні (№ 1–17), а са снежня 1913 г. – у Мінску. Па ўспамінах пляменніцы А. Уласава В. Ніжанкоўскай рэдакцыя ў Мінску спачатку размяшчалася на вул. Шырокай (у часопісе пазначана Аляксандраўская, 25 – сучасная М. Багдановіча), а затым у доме Кацялкоўскага, па

адрасу Захар'еўская, 24 (дом знаходзіўся ў раёне Плошчы Незалежнасці насупраць Дома Урада, да нашых дзён не захаваўся, у 1960-я гг. быў знесены) [3, с. 14]. Рашэнне аб пераносе рэдакцыі ў Мінск, А. Уласаву далася цяжка – гублялася магчымасць паўнавартасна рэдагаваць «Нашу Ніву», ды і Мінск не меў таго беларускага асяродка, які склаўся ў Вільні.

У самім часопісе прычына пераезда тлумачылася тым, што Мінск з'яўляецца «геаметрычным» цэнтрам Беларусі і цэнтрам вялікай сельскагаспадарчай губерні, тут функцыянуе балотная станцыя, школа паляпшэння сенакосаў і дабывання корму, земскі сельскагаспадарчы музей, плануецца адкрыццё «вышэйшага сельскагаспадарчага інстытута» [4, с. 16]. Выказвалася надзея, што Мінск хутка ператворыцца ў цэнтр сельскагаспадарчай навукі Беларусі, што будзе спрыяць якасному росту «Сахі», якая будзе спрыяць пераўтварэнню Мінска у беларускі культурны цэнтр.

Дадзеныя надзеі спраўдзіліся. «Саха» стала першым беларускамоўным выданнем у горадзе і арганізаваным цэнтрам беларускай культуры. Пры рэдакцыі быў створаны моладзевы часопіс «Лучынка», распачаў працу тэатральны гурток. Значную дапамогу ў выданні «Сахі», у тым ліку фінансавую, А. Уласаву аказваў яго швагер, казённы губернскі аграном А. Снітка.

Значная частка артыкулаў «Сахі» падпісана ініцыяламі, ці псеўданімамі. Сярод аўтараў № 5 фігуруюць – Э. Б., Х., М. Б., Юлько з Моладава, Локас, Тутэйшы аграном, Гаспадар [5]. Вызначыць, кім з'яўляліся гэтыя людзі, дастаткова складана. Сам А. Уласаў свае тэксты падпісваў ініцыяламі А. У. («Хутары ў Вілейскім павеце», «Аб гатунках фруктоў», № 6). У рэдакцыі «Сахі» працаваў таксама Вацлаў Ластоўскі. З прычыны таго, што яго псеўданімы вядомы, можна адзначыць яго аўтарства тэкстаў «Вільня, 1 лістапада 1912 г.» (В. Л.); «Цікавае аб спосабе гаспадаркі на Беларусі 300 гадоў таму назад», аб інфармацыі А. Гваньіні аб сельскагаспадарчых культурах, падрыхтоўцы лядаў і спосабе пасадкі азімага жыта (В-г, № 9); «Віленскай выстаўка хатняга рэмесла» (Ю. В., № 16). Пад псеўданімам Наз. Бываеўскі дасылаў з Масквы тэксты Язэп Дыла, які ў свой час быў выключаны з Юр'еўскага ветэрынарнага інстытута («Кармленне кароў пры даенні», «Згусцелы мёд», «Абарона пчол ад мышаў», № 6). Верагодным аўтарам тэкста «Проба гнаення канюшыны каінітам» (А. С., № 3) з'яўляецца вышэй адзначаны А. Снітка, які жыў у Радашковічах. Сярод тых, хто падпісваўся сапраўднымі прозвішчамі, былі практыкуючыя дзеячы сельскагаспадарчай навукі, некаторыя з якіх займалі дзяржаўныя ці грамадскія пасады. Гэта навуковы кансультант рэдакцыі, вучоны аграном Э. Сакалоўскі, урадавы аграном Віленскай губерні Кацельнікаў, інструктар малочнай гаспадаркі Слуцкага павета Л. Папроцкі, студэнт-ветэрынар Варшаўскага інстытута К. Сініцкі, доктар ветэрынарыі С. Гольдэнер. На смерць апошняга ў № 27 быў змешчаны некролаг, адзіны ў нумарах разглядаемага перыяду [2, с. 2].

Верагодна, што сярод аўтараў «Сахі» былі і жанчыны. Так, сярод псеўданімаў фігуруюць Алёна («Прыгатаўленьне ям пад дрэўцы», № 5; «Работы ў садзе вясной», № 11), Сак-ая («Што рабіць з ягадамі вясной» № 2), Г. Іваноўская («Колька», № 7).

На старонках «Сахі» разглядаліся разнастайныя аспекты сялянскага жыцця і аграрнай навукі, ад магчымасцяў сельскагаспадарчай кааперацыі да пабудовы шпакоўняў. Асвятляліся пытанні птушка- і жывёлагадоўлі, севазвароту, будаўніцтва, саадаводства. Калі ў рэдакцыі ўзніклі пытанні, ці ўдакладненні, яны назначаліся знізу, а чытачам прапаноўвалася дасылаць свае меркаванні.

У раздзеле раслінаводства папулярываліся бабовыя культуры – гарох, лубін. Сустрэкаецца інфармацыя аб асаблівасцях вырошчвання кукурузы, якая завецца конскім зубам. Аўтар Аграном паведамляе пра тое, што конскі зуб у Беларусі ніколі не вызравае, таму ідзе на корм каровам ў сечку, ці на сілас. Сярод галоўных якасцей расліны пазначаюцца яе высокая эфектыўнасць у барацьбе з пустазеллем, смакавыя якасці і магчымасць стаяць у полі да снега. Галоўны мінус – адсутнасць магчымасці ўласнай загатоўкі сям'я і іх высокі кошт – 10 руб. на дзесяціну [6, с. 8–9]. Аўтар А.В. падае падрабязную інструкцыю пасадкі і дагляду кукурузы. Садзілі насенне радкамі ў баразёнкі, закрываецца бараной, ці граблямі. Як і бульбу, кукурузу абганялі тры разы па меры росту [7, с. 10]. Сярод больш экзатычных відаў – каўказскі жывакост. Яго рэкамендавалася вырошчваць на вільготных глебах у цяні для корму свінням. Гэтую расліну пачалі вырошчваць у гаспадарках Мінскага і Слуцкага паветаў. Рэдакцыя паведамляла, што ў адной з гаспадарак Лідскага павета жывакост вырошчаюць ужо больш 20 гадоў, сама яна мае вазон з раслінай і паспрабуе знайсці насенне для сваіх чытачоў, аднак прапаноўвала не рызыкаваць і адводзіць пад пасеў «цікавай і – хто ведае – можа вельмі карыснай расліны» невялікія зямельныя надзелы [7, с. 11–13].

Асвятлялася дзейнасць сельскагаспадарчай станцыі ў м. Беняконі Віленскай губерні, якой кіраваў цёзка В. Ластоўскага – Вацлаў Стэфанавіч Ластоўскі. На ёй праводзіліся даследаванні па выкарыстанню штучных угнаенняў, вопыты па вызначэнню найбольш ураджайных для Беларусі гатункаў раслін. Сярод практычных парадаў гаспадароў ад супрацоўнікаў станцыі можна вылучыць рэкамендацыі па вырошчванню бульбы: прыводзіўся пералік гатункаў («Від», «Гаўронек», «Сілезія»), вызначаўся негатыўны ўплыў на ураджайнасць пашыранай практыкі скошвання бульбоўніка [5, с. 14]. Не заставалася без увагі рэдакцыі і Мінская балотная станцыя. Супрацоўнікі станцыі паведамлялі аб сваіх дасягненнях, «Саха» рэкламавала курсы па балотнай гаспадарцы, давала рэцэнзію на часопіс «Балотаведение» [6, с. 15–17].

Пасля пераезду «Сахі» у Мінск рэдакцыя пэўны час працавала непадалёк ад лабараторыі і музея станцыі (Аляксандраўская, 25 і Аляксандраўская, 36 адпаведна).

Важнае месца на старонках «Сахі» займалі матэрыялы аб сельскагаспадарчых выставах у Вільні, Мінску, Капылі, Нягневічах (Наваградскі павет). Прыводзілася падрабязная інфармацыя аб удзельніках і пераможцах. За свае матэрыялы «Саха» атрымала срэбраныя медалі на выставах насення ў Вільні (14–18 лютага 1913 г.) і ў Мінску ў 1914 г. Мінскую выставу рэдакцыя «Сахі» дапамагала афармляць плакатамі на розную тэматыку. Частка экспанатаў – калекцыя гатункаў ячменя, аўса і бульбы – былі перададзены ў гаспадарчы музей часопіса [8, с. 3; 7, с. 9]. Нажаль, больш падрабязнай інфармацыі аб тым, што сабой прадстаўляў гэты музей, не прыводзіцца.

Акрамя ўдзелу ў выставах сельскагаспадарчых таварыстваў, «Саха» сама займалася арганізацыяй падобных мерапрыемстваў. Месцам правядзення былі абраны Радашковічы. Першая выстава павінна была прайсці 27 верасня 1912 г. на плацу каля пажарнага дэпо, яе планавалася прысвяціць буйной рагатай жывёле. Да ўдзелу дапускаліся толькі сяляне і дробныя гаспадары. Грашовыя ўзнагароды – ад 5 да 25 руб. – планавалася прысуджаць па трох намінацыях: знешні выгляд, малочнасць, арганізацыя дагляду і харчавання. Пры гэтым пераможца павінны быў атрымаць толькі палову сумы, а астатнія грошы праз год на той жа выставе [9, с. 17–18]. Аднак паведамлення аб правядзенні гэтай выставы ў «Сахе» няма. Нічога не паведамляе аб ёй і В. Ніжанкоўская. Верагодна, што выстава 1912 г. не адбылася, яе атрымалася правесці толькі 15 жніўня 1913 г. Як пазначалася ў артыкуле, прысвечанаму гэтай падзеі, гэта была «выстаўка скаціны і тканіны». Сродкі на ўзнагароды пераможцаў ахвяравалі Віленскае сельскагаспадарчае таварыства (100 руб) і А. Снітка (25 руб). Арганізацыя самой выставы грошай не патрабавала – жанчыны збіраліся са сваімі вырабамі каля жаночага вучылішча, кароў і валоў прывязвалі да плоту непадалёк [10, с. 14]. Для выставы мастаком Сукоўскім былі створаны адмысловыя плакаты. Моладзь, з ліку сваякоў А. Уласава і мінскага асяродку «Сахі», была ў народных строях. Пасля выставы вечарам адбыўся паказ п'есы Янкі Купалы «Паўлінка» [3, с. 14].

3 1 лістапада 1913 г. на базе рэдакцыі «Сахі» ў Вільні планавалася арганізаваць вячэрнія курсы па садоўдству і пчалярству. Вылучалася 6 напрамкаў лекцый: садоўдства і агародніцтва, пчалярства, выраб віна з фруктаў і ягад, глебазнаўства, «навука аб раслінах», «халадзільныя спосабы і іх значэнне». Слухачам, у выпадку здачы экзамена гарантаваліся сертыфікаты Віленскай практычнай школы садоўдства. Кіраўніком курсаў быў стваральнік і кіраўнік дадзенай школы І. Паўловіч. У якасці лектараў пазначаліся як мясцовыя спецыялісты, так і пецябургскія. Але ці адбыліся дадзеныя курсы ў сувязі з пераездам рэдакцыі ў Мінск гэта пытанне, бо справаздачы аб іх на старонках «Сахі» няма [11, с. 16].

У часопіса была наладжана добрая адваротная сувязь з чытачамі праз рубрыкі «Адказ рэдакцыі» ці «Паштовая скрынка». Так, у № 17 быў апублікаваны адказ на ліст падпісчыка Ліхт-овіча з Белага Берага Мінскай губерні. У ім даваліся парады па падбору літаратуры па пчалярству, месцах, дзе яе можна замовіць і кошты, адрас бліжэйшага гадавальніка фруктовых дрэў, таксама тлумачыліся спецыфічныя тэрміны з папярэдніх нумароў [11, с. 15]. У дачыненні да чытачоў у такіх адказах таксама дзейнічалі правілы канспіралогіі. Яны фігуруюць пад нумарамі, ініцыяламі, ці назвай рэгіёна. У адказе «падпісчыку з Гродзеншчыны» раскрывалася таямніца народнага падання аб тым, што ноччу чорт ездзіць на конях, пасля чаго яны на раніцу стомленыя, а часам і ўзмыленыя. Віноўнікам гэтага былі ласкі, жывёлы карысныя ў барацьбе з мышамі, але часам данімаючыя коней. Каб пазбавіцца ад гэтай праблемы рэкамендавалася намазаць коней часнаком [12, с. 16]. Сваім гадавым падпісчыкам рэдакцыя «Сахі» дасылала насенне збожжа. Пры наведванні рэдакцыі ў Мінску можна было атрымаць зрэзы фруктовых дрэваў: яблынь гатункаў Антонаўка, Рэнета Летняя, Папяроўка, груш – восенская Вінёўка і ранневосенская Бураковая [13, с. 16]. Тут жа можна было азнаёміцца з вулямі новай канструкцыі і пры жаданні замовіць іх. У 1915 г. для новых падпісчыкаў за асобную плату дасылаліся кнігі «Каўказкі жывакост», «Пчалярства», «Зімовае кармленне кароў», «Гадоўля трусаў». Апошняя была даслана ўсім падпісчыкам замест № 26. Акрамя таго ў рэдакцыі падпісчыкі маглі атрымаць бясплатную юрыдычную кансультацыю [2, с. 14].

Адным з напрамкаў папулярызаванай сельскагаспадарчай навукі быў агляд спецыяльнай літаратуры. Некаторыя выданні дасылаліся ў рэдакцыю для рэцэнзій і рэкламы. Сярод перыядычных выданняў, што рэкамендавала «Саха» сваім чытачам, былі «Болотоведение» (Мінск), «Сельский хозяин», «Хутор» (Петраград), «Хлибороб» (Харкаў) і іншыя [2]. Частку сродкаў часопіс атрымліваў ад размяшчэння рэкламы, якая таксама пераважна была на сельскагаспадарчую тэматыку. Тут друкавалі прыватныя аб'явы аб продажы насення і жывёл, шукалі працу ці месца практыкі ў гаспадарках. Некаторым суіскальнікам рэкамендацыі гатова была даць рэдакцыя. Рэкламаваліся і новыя сельскагаспадарчыя прылады, а таксама тэхніка: малатарні, жняўкі, конныя граблі, плугі, спрынжыноўкі, косы. Іх можна было набыць як праз прыватныя фірмы (Зыгмунд Нагродзкі, Вільня; таварыства «Серп», Мінск), так і праз адзяленні сельскагаспадарчых таварыстваў у Вільні, Мінску, Пінску і Оршы.

Такім чынам, часопіс «Саха» з'яўляўся не толькі першым беларускамоўным сельскагаспадарчым выданнем, але, як і «Наша Ніва», дзейным правадніком ідэі беларускага нацыянальнага Адраджэння.

Рэдакцыя накіравала сваю дзейнасць на паляпшэнне матэрыяльнага становішча сельскага насельніцтва Беларусі праз папулярызацыю сельскагаспадарчай навукі, развіццё новых форм гаспадарчай дзейнасці, якія раней лічыліся дапаможнымі – садаводства, пчалярства, вырошчванне кармавых культур. Прапагандавалася выкарыстанне новых сістэм севазвароту, тэхнікі, угнаенняў. Акрамя таго, «Саха» з’яўляецца выдатнай крыніцай па вывучэнню сістэмы гаспадарання на тэрыторыі Беларусі ў пачатку ХХ стагоддзя.

1. Саха. – 1912. – № 1.
2. Саха. – 1915. – № 27.
3. Ніжанкоўская, В. Пра дзядзьку // ЛіМ. – 1991. – 5 крас. – С. 14–15.
4. Саха. – 1913. – № 18.
5. Саха. – 1912. – № 5.
6. Саха. – 1912. – № 3.
7. Саха. – 1914. – № 22.
8. Саха. – 1913. – № 11.
9. Саха. – 1912. – № 6.
10. Саха. – 1913. – № 16.
11. Саха. – 1913. – № 17.
12. Саха. – 1912. – № 7.
13. Саха. – 1914. – № 20.